

جایگاه امام در نظام هستی

مقدمه:

برای بیان جایگاه امام در نظام هستی ابتدا نیاز است با گستره‌هایی از مباحث مهدویت آشنا شویم.

برای یک پژوهشگر، مبحث منجی به دو دسته اصلی تقسیم می‌شود:

جایگاه امام در نظام هستی:

✓ تبیین نظام هستی:

برای اینکه بخواهیم جایگاه امام در نظام هستی را بشناسیم ابتدا باید نظام هستی را تبیین کنیم. در این زمینه این سوال مطرح می‌شود که خلقت از کجا و چگونه شروع شد؟ در روایات مختلف، از آب، عقل و نور، به عنوان اولین مخلوق خداوند یاد شده است:

▪ **آب:** «فَأَوَّلُ شَيْءٍ خَلَقَهُ مِنْ خَلْقِهِ الشَّيْءُ الَّذِي جَمِيعُ الْأَشْيَاءِ مِنْهُ وَ هُوَ الْمَاءُ...». (التوحید/ باب التوحید و نفی التشبیه، ص ۶۶)

▪ **عقل:** «فقال ابو عبدالله عليه السلام إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَ الْعَقْلَ وَ هُوَ أَوَّلُ خَلْقٍ مِنَ الرُّوحَانِيِّينَ...» (کلینی، اصول کافی، ج ۱، ص ۲۱)

▪ **نور:** «عن امیرالمؤمنین علیه السلام أَخْبَرَنِي عَنْ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فَقَالَ النُّورُ...» (مجلسی، بحارالانوار، ج ۱، ص ۹۶)

مهمترین روایت پیرامون این موضوع روایتی از پیامبر است که در تفسیر المیزان در ذیل آیه ۳۰ و ۳۱ سوره بقره آمده است:

از جابر نقل شده است که گفت رسول الله (صلی الله علیه و آله) فرمودند: «اولین چیزی که خدا خلق نمود نور من بود، پس از آن نور علی شکافت. سپس عرش و لوح و خورشید و روشنایی روز و نور بصر و عقل و معرفت خلق شد.» (بحارالانوار، ج ۵۴، ص ۱۷۰)

اگر اولین مخلوق خدا، نور پیامبر است پس چرا در روایات دیگر از عقل و آب نام برده‌اند؟

ابتدا به تعریف هر سه عنوان می‌پردازیم:

▪ **آب** مایه حیات مادی و معنوی است.

▪ **عقل** قوه‌ی تشخیص است، تشخیص خوب و بد، زشت و زیبا، حق و باطل و...

▪ **نور** خود برای روشنی نیازمند هیچ چیز نیست اما همه چیز برای روشنی نیازمند آن است.

آن کسی که به انسان نور، قوه تشخیص و حیات می‌دهد؛ وجود خاتم الانبیا است.

پس؛ اولین مخلوق نور اهل بیت است و خدای متعال از او با عنوان «واسطه فیض» یاد کرده است؛ زیرا دنیا بدون حجت خدا یعنی ظلمت، جهل و مرگ.

اهل بیت وسیله رسیدن به خدا هستند. خداوند در سوره مائده آیه ۳۵ می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ ابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَ جَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ...» ای کسانی که ایمان آورده‌اید! از (مخالفت فرمان) خدا بپرهیزید! و وسيله‌ای برای تقرب به او بجوئید و در راهش جهاد کنید، باشد که رستگار شوید.

امام صادق می‌فرمایند: «خداوند ابا دارد از این که امور را جز از طریق اسباب فراهم آورد. از این رو، برای هر چیزی، سببی قرار داده، و برای هر سبب، بیانی، و برای هر بیان، دانشی، و برای هر دانشی، دری. گویا هر که آن در را شناخت، علم را فهمید و هر کس آن را نشناخت، جاهل ماند. آن در، همان رسول خدا صلی الله علیه و آله و ما هستیم» (الکافی، ج ۱، ص ۱۸۳)

• شروع آفرینش و هستی:

خدای متعال یک واسطه فیض میان خودش و خلایق قرار داد و خلقت را آغاز کرد؛ آسمان و زمین، ملائک، عالم ملکوت و... قبل از خلقت انسان، خدا موجوداتی شبیه به انسان خلق کرد که همانند انسان، مختار و مکلف بودند. بعد از خلق این موجودات که بسیار زیاد بودند، نوبت به خلقت انسان رسید.

• خلقت انسان:

خداوند انسان را خلق و به فرشتگان دستور داد که او را سجده کنند. خداوند در آیه ۳۰ و ۳۱ سوره بقره ماجرای سجده ملائک بر آدم را بیان می‌کند: «وَ إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَ نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَ نُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ * وَ عَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ»

و (به یاد آر) وقتی که پروردگارت فرشتگان را فرمود که من در زمین خلیفه‌ای خواهم گماشت، گفتند: آیا کسانی در زمین خواهی گماشت که در آن فساد کنند و خونها بریزند و حال آنکه ما خود تو را تسبیح و تقدیس می‌کنیم؟! خداوند فرمود: من چیزی (از اسرار خلقت بشر) می‌دانم که شما نمی‌دانید. * و خدا همه اسماء را به آدم یاد داد، آن گاه حقایق آن اسماء را در نظر فرشتگان پدید آورد و فرمود: اسماء اینان را بیان کنید اگر شما در ادعای خود صادقید.

در ماجرای خلقت انسان، فرشته‌ها دو سوال پرسیدند:

۱. چرا این موجود مفسد سفاک را می‌آفرینی؟

۲. چرا مقام خلیفه الهی را به او می‌دهی؟

خداوند در پاسخ به ملاک می‌فرماید: «إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ» سپس خداوند علم اسماء را به فرشتگان عرضه کرد. ظرف وجودی فرشتگان ظرفیت پذیرش علم اسماء را نداشت.

خداوند در آیه ۱۸۰ سوره اعراف می‌فرماید: «وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»؛ و خدا را نیکوترین نامهاست، با آنها خدا را بخوانید، و آنان را که در نامهای او به انحراف می‌گیرند به خود واگذارید، اینان به کیفر اعمال خود خواهند رسید.

منظور از «اسماء» در این آیه چیست؟

امام صادق می‌فرمایند: «به خدا سوگند، اسمای حسنی ماییم.» (تفسیر نورالثقلین؛ کافی، ج ۱، ص ۱۴۳)

آنچه ملائک نمی‌دانستند این بود که خداوند می‌خواست نور اهل بیت را در صلب آدم قرار دهد. خداوند نور پیامبر را در آسمان خلق کرده بود، اما می‌خواست او را بر روی زمین بیاورد؛ بنابراین آن نور را در کالبد انسان بر روی زمین آورد و این انسان شد حامل نور اهل بیت بر روی زمین.

• اولین دشمنی و حسادت ابلیس:

ابلیس بعد از سوال فرشتگان و شنیدن پاسخ خداوند به انسان حسد ورزید، زیرا نفسش می‌خواست که جسم او صاحب چنین مقامی شود نه جسم انسان که از گل آفریده شده بود. او مخالفت خود را آشکارا بیان کرد، پس از درگاه خدا رانده شد و بابت عبادت‌هایش تا روز معلوم مهلت گرفت.

خداوند در آیه ۳۶ تا ۳۸ سوره حجر می‌فرماید: «قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ * قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ * إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ»

امام صادق در تفسیر این آیه می‌فرماید: «خدای عزوجل او را مهلت می‌دهد تا روزی که قائم ما، مبعوث شود و جلوی سر او را گرفته گردنش را می‌زند و آن روز، روز معلوم است» (تفسیر العیاشی، ج ۲، ص ۲۶۲) در ادامه‌ی این آیات آمده است: «قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَا أُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ»

زمانی که بین انسان و نور اهل بیت (روشنایی، عقل و حیات معنوی) فاصله افتاد،

انسان گمراه می‌شود.

• حقیقت سجده ملائک:

ملائک همیشه از طریق نور با خدا راز و نیاز می‌کردند، اما حالا خداوند حقیقت نور را در کالبد انسان گذاشت. بنابراین باید از طریق انسان، خدا را جستجو کنند. اما انسانی که نور محض است. بنابراین ملائکه در کل امور، به اذن پروردگار، باید به سراغ انسان کامل بروند.

اینجاست که معنای وسیله در آیه ۳۵ سوره مائده را متوجه می‌شویم.

بنابراین در موضوع جایگاه امام در نظام هستی، بررسی کردیم که امام واسطه فیض است؛ و این فیض به دو صورت است:

۱. تشریحی: اوست که صاحب شریعت و قانون است، وحی نازل نمی‌شود مگر بر او.

۲. تکوینی: بود و نبود ما منوط به بود و نبود اوست.

✓ بررسی نظام هستی با وجود امام:

از حضرت آدم تا حضرت نوح دوران بلوغ بشر است، بنابراین شریعتی وجود نداشت. اولین پیامبر صاحب شریعت حضرت نوح بود.

پیامبر اکرم در تفسیر آیه ۱۳ سوره قمر «وَحَمَلْنَاهُ عَلَىٰ ذَاتِ الْأَوَّاحِ وَ دُسْرٍ» می‌فرمایند: «الواح، چوب‌های کشتی و ما، میخ‌های آن بودیم و اگر ما نبودیم، کشتی مسافران را حرکت نمی‌داد.»

این اسماء اهل بیت بود که نوح و قوش را از طوفان نجات داد.

دومین پیامبر صاحب شریعت ابراهیم بود؛ او امتحان‌ها و آزمایش‌های سختی را گذراند و بابت همین آزمایش‌ها، اهل بیت در ذریه‌ی او قرار دادند.

از نسل اسحاق پیامبری زاده شد به نام موسی که منجی قوم خود بود. ماجرای قوم حضرت موسی، بنی اسرائیل در قرآن بیان شده تا مایه عبرت همگان قرار گیرند.

حضرت عیسی آخرین پیامبر بنی اسرائیل از نسل ابراهیم است. مردم به واسطه معجزات زیادی که حضرت عیسی انجام می‌داد، به او ایمان می‌آوردند. اما زمانی که گفت من آخرین پیامبر بنی اسرائیل هستم و شما را بشارت می‌دهم به آمدن منجی از قوم بنی اسماعیل، قصد جانش را کردند، زیرا نمی‌توانستند قبول کنند مردی از اعراب بر آنها ولایت و سرپرستی داشته باشد. آخرین پیامبر حضرت محمد است که مهدی، منجی موعود از نور اوست.

• ابراهیم پدر همه ادیان آسمانی:

حضرت مهدی از نسل پدری به هاجرو از نسل مادری به ساره می‌رسد. از این رو اهل کتاب هم او را از خود می‌دانند. حضرت مهدی نجات بخش کل نسل حضرت ابراهیم است و براین اساس حضرت ابراهیم پدر همه ادیان آسمانی است..

تدریس استاد رجبی

موضوع: جایگاه امام در نظام هستی

خلاصه و چکیده مطالب ارائه شده در کلاس‌های آموزشی معارف مهدویت

تهیه شده در واحد مهدویت موسسه مضاف، مهدیاران [@Mahdian](https://www.mahdian.com)